

Mot.
1989/90
K414-419

Motion till riksdagen

1989/90:K414

av Bengt Westerberg m.fl. (fp)

Radio och TV

Sammanfattning

- Öppna möjligheter för fristående TV-företag att sända program via marksändare. Sändningsrätten erhålles genom ett anbudsförfarande. Sändarföretagen får betala en avgift som tillförs en särskild fond med syfte att främja svensk kultur. Lokala TV-företag bör kunna utnyttja del av nätet.
- Slå vakt om Sveriges Radio som ett licensfinansierat public service-företag med uppgifter och förpliktelser av den art som stipuleras i de nuvarande avtalen med staten.
- De delar av FM-bandet som inte disponeras av Sveriges Radio och närradion släpps fria och reklam tillåts.
- Rätten till de kanaler som Sverige förfogar över i Tele-X måste snabbt komma till användning och bör därför säljas. Sveriges Radio bör få köpa en Tele-X-kanal endast under förutsättning att fristående TV-bolag fått sändningsrätt på det terrestra nätet.

Inledning

Folkpartiet hävdar att både yttrandefriheten och pluralismen i samhället gynnas av fri etableringsrätt på radio- och TV-området, kombinerat med den garanti för konkurrens och smala program som den fortsatta existensen av ett licensfinansierat Sveriges Radio utgör.

Därför bör etableringsfriheten vara så stor som tekniken gör möjlig. Inom ramen för de regler den nyligen antagna Europakonventionen anger skall all sorts TV och radio kunna sändas över Sverige.

Det faktum att det bara finns ytterligare två markbundna kanaler som kan användas i Sverige bör inte få hindra att nya aktörer släpps in på dem. Under en övergångstid fram till dess kabelutbyggnaden har blivit nästan heltäckande spelar det stor roll hur dessa två återstående kanaler utnyttjas. Enligt folkpartiets uppfattning bör kanalerna, sedan grundläggande förutsättningar slagits fast av riksdagen, utbudas till marknaden.

Svensk mediepolitik kännetecknas sedan flera år av socialdemokraternas beslutsvända. Denna har resulterat i ett antal mer eller mindre skandalösa förhållanden. Låt oss nämna fyra.

- Möjligheter att skapa större mångfald och valfrihet i radio och TV har inte tagits till vara. Det har länge funnits utrymme för fler kanaler. Den tekniska utvecklingen har undan för undan ökat möjligheterna. Det hade kunnat ge publiken såväl fler valmöjligheter som högre kvalitet.
- För varje månad som går stärker satellitkanalerna sitt grepp och gör det därmed allt svårare för en ny svensk kanal med kvalitetsambitioner att etablera sig.
- Sverige har tagit huvuddelen av kostnaden för en satellit, Tele-X, som nu är uppe i rymden. Den har kostat *1,25 miljarder kronor*, men Sverige använder inte satellitens TV-transpondrar till någonting! Över en miljard kronor uppskickade i rymden till ingen nytta. Det har funnits villiga köpare, men regeringens beslutsvända har hindrat att skattebetalarna fått något tillbaka av denna väldiga investering.
- Trots att utbyggnaden av kabel-TV nu går i rasande fart och reklam i satellitsändningar når miljoner svenskar, finns fortfarande förbudet mot reklam i svenska radio- och TV-sändningar kvar. Därmed stoppas seriösa experiment med att åstadkomma en intressant lokal-TV. Kabelnämnden stoppade t ex nyligen under två månader Västerås Vision.

Några utgångspunkter

Friheten central

Liberal kultur- och mediepolitik kan sammanfattas i de tre orden frihet, mångfald och kvalitet. Det mest laddade och kontroversiella begreppet är frihet. I historien har lärt oss att frihet – yttrandefrihet, tros- och tankefrihet, tryckfrihet, konstnärlig frihet – är kungsvägen att nå andra viktiga mål.

Många tycks se friheten huvudsakligen som ett problem. Censurkrav dyker upp med jämna mellanrum. Så har det alltid varit, även om motiven för censuren varierat kraftigt genom århundradena.

Det är inskränkningarna i friheten, inte friheten, som behöver motiveras. Självfallet kan friheten medföra problem. I de mest extrema fallen kan övertrampen inte tolereras. Men i de allra flesta fall gäller att alternativet till frihet, alltså förbud och censur, är sämre.

Idag har nya möjligheter öppnats genom att nya frekvensområden finns för markbaserade sändningar och genom att satelliter och kabelnät tagits i bruk för att distribuera ljudradio och TV. Därmed har ett av de motiv, nämligen begränsat utrymme, som tidigare åberopats för att begränsa sändningsrätten förlorat sin bärkraft.

Från liberal synpunkt är det angeläget att den nya situationen utnyttjas så att vi får ett ökat utbud av program av god kvalitet till allmänheten. Den enskilde väljer själv vad han eller hon vill höra och se, men det behövs på kort sikt åtgärder som garanterar att också möjligheterna att välja kvalitet ökar.

Kvalitet och mångfald kan behöva stöd. Det är utgångspunkten för all kulturpolitik. Det svenska språkområdet är så litet att det i sig motiverar åtgärder som gynnar produktion av svenskspråkiga program i en tid när vi erbjuds mycket utifrån. Också ett utbud som vänder sig till små tittar- och lyssnargrupper kan behöva särskilt stöd.

Den tekniska utvecklingen ger nu nya chanser att förverkliga en liberal mediepolitik. Möjligheterna till kommunikation blir större. Utbudet av TV och radio kommer att öka kraftigt. Möjligheterna att tillgodose minoriteter och speciella intressen ökar i samma takt.

Regeringens beslutsvända om mediepolitiken håller på att minska de svenska handlingsmöjligheterna. Det finns en relativt stor marknad för TV-reklam riktad till svenska konsumenter i och med satellitkanalernas framväxt. De intäkter som reklamen ger borde kunna bidra till att fler svenska program produceras och därmed nya arbetstillfällen skapas för svenska musiker, skådespelare, filmare och andra konstnärer.

Fakta om den tekniska utvecklingen

För att möjliggöra radio- och TV-sändningar och undvika störningar från andra sändare fördelas tillgängligt eterutrymme genom internationella överenskommelser inom FN-systemets ram.

Enligt gällande överenskommelser förfogar Sverige, förutom över Sveriges radios två TV-kanaler, över frekvenser för TV-sändningar som skulle räcka till distribution av ytterligare två riksomfattande kanaler genom markbaserade sändare. Dessa skulle på ett relativt enkelt sätt kunna tas i bruk. Det skulle ta omkring ett år att bygga ut näten så att de når 50% av befolkningen. Inom fyra till fem år skulle de markbaserade sändarna i princip ha samma räckvidd som kanal 1 och TV 2 har idag och nå 98% av Sveriges befolkning. De nya sändningarna skulle kunna tas emot med nuvarande antennutrustning.

Vad gäller utsändning via satellit, kabel och mikrovåg är utrymmet nära nog oändligt. I dagsläget har ungefär 900 000 hushåll tillgång till kabel-TV. Hösten 1990 beräknas satellitsändningar över Sverige nå 1,6 miljoner hushåll via kabel. Hur många hushåll som har egna parabolantennor är svårt att uppskatta.

Kabelnäten anses maximalt kunna nå 70% av Sveriges befolkning och det förefaller realistiskt att tro att de inte kommer att nå mer än 60% av befolkningen. Naturligtvis påverkas takten i utbyggnaden av kabelnäten av när de outnyttjade delarna av marknätet kommer att tas i bruk.

Mikrovåg är en sändningsteknik som i princip kan fungera på samma sätt som kabel. Sändarna har en ganska begränsad räckvidd, men kan till skillnad från andra länkar användas för att sända ett stort antal kanaler samtidigt. Mikrovågstekniken lämpar sig för trakter där möjligheterna att dra kabel är små.

Tele-X-satelliten är, till skillnad från de övriga satelliterna som kan tas emot på vårt territorium, en högeffektsatellit. Det innebär att sändningar från Tele-X kan tas emot på mindre parabolor än vad som fordras för t.ex. Astra-satelliten (som TV 3 utnyttjar). Tele-X riktar sig därför i första hand till enskilda mottagare. För att kunna ta emot både t ex Astra och Tele-X behövs två olika parabolantennor eller en antenn som kan riktas om.

Inom en ganska snar framtid kommer Frankrike, Tyskland och England att börja distribuera sina ordinarie TV-sändningar via högeffektsatelliter

som påminner om Tele-X. Dessutom kan nämnas att det pågår ett intensivt utvecklingsarbete med en teknik som kallas "high definition". Denna teknik har med kvaliteten på själva TV-bilden att göra. Den ger en "skärpa" i bilden som är betydligt högre än idag. För att distribuera denna teknik fordras satelliter som påminner om Tele-X och som tas emot med liknande antenner.

Europarådets TV-konvention

Europarådets ministerråd antog i mars 1989 en konvention om gränsöverskridande television. Grunden till konventionen är önskan att slå vakt om god kvalitet i etern. Medlemsländerna åtar sig att garantera yttrande- och informationsfrihet i överensstämmelse med Europakonventionen om mänskliga rättigheter samt att inom sina territorier inte begränsa återutsändning av sådana programtjänster som följer av konventionens bestämmelser. Konventionen är tillämplig på såväl markbaserade som satellitbaserade sändningar och återutsändningar.

Innehållet i de program som sänds ska, enligt konventionen, bygga på respekt för människors värdighet. Framför allt nämns att programmen inte får vara oanständiga, innehålla kraftiga våldsinslag eller pornografi eller uppmana till rasförtryck. Program som sänds på barnvänlig tid ska vara anpassade till barn. Nyhetssändningar ska sakligt återge fakta och händelser. Den fria opinionsbildningen ska uppmuntras. Medlemsländerna ska se till att huvuddelen av sändningstiden, förutom sport, reklam och textTV, ägnas åt europaproducerade program. Detta mål ska, med hänsyn till olika faktorer, uppnås etappvis. Medlemsländerna ska söka undvika att sändningar eller återutsändningar inom deras jurisdiktion skadar pressens mångfald och utvecklingen av biografnäringen. Filmer som producerats för bio får inte visas på TV förrän efter två år. Filmer som producerats i samarbete med TV-bolag får sändas efter ett år.

Konventionen innehåller en rad bestämmelser om reklam i TV. Reklamen ska vara korrekt och ärlig och inte skada konsumenternas intressen. Reklam som riktar sig till barn eller som innehåller inslag med barn ska ta särskild hänsyn till barns känslighet. Annonsörerna får inte utöva något inflytande över innehållet i programmen.

Den sammanlagda annonstiden får i princip inte överskrida 15 % av den totala sändningstiden. Det får inte förekomma mer än 20 % reklam under en entimmesperiod. Huvudregeln är att reklam skall sändas i block, klart åtskilda från övriga program. Under vissa längre program, filmer etc, kan reklam få förekomma. En gudstjänst får aldrig avbrytas av ett reklaminslag. Inte heller under nyhetsprogram eller barnprogram som är kortare än 30 minuter får det förekomma reklam. Personer som tjänstgör som nyhetsuppläsare etc får inte förekomma i reklamen.

Reklam för tobaksprodukter är förbjuden. Reklam för alkohol är tillåten, men med kraftiga begränsningar. Reklam får inte heller förekomma för receptbelagda medicinska preparat.

Hela program eller serier får sponsras. Det ska då klart framgå att så är fallet. Producenter av varor som man inte får göra reklam för får inte heller sponsra program. Nyhetsprogram får inte sponsras.

Europarådet ska tillsätta ett utskott som ska övervaka att konventionen efterlevs. Konventionen innehåller regler om hur påstådda överträdelse och tvister om tillämpningen av bestämmelserna ska hanteras. Enskilda stater kan med stöd av inhemsk lagstiftning göra ytterligare begränsningar avseende alkoholreklam.

Den svenska TV-reklammarknaden

Marknaden för TV-reklam har i Sverker Gustavssons utredning bedömts till mellan 0,75 och 1,5 miljarder kronor per år. Vi har ingen möjlighet att göra en mer kvalificerad bedömning. Den svenska reklammarknaden omsätter f.n. 22 miljarder kronor årligen. Rent allmänt vill vi dock påpeka att prognoser på TV-området nästan alltid varit alltför försiktiga i Sverige. På några års sikt finns det säkert utrymme för mer än en reklamfinansierad svensk TV-kanal.

Konsekvenser för pressen

Vi har haft anledning att särskilt bedöma TV-reklamens effekter för den svenska pressen. Vår sammanvägda bedömning är att effekterna numera är marginella. Det beror främst på den stora splittringen på radio-TV-området. I och med att det idag finns så många radio- och TV-kanaler kommer tidningarna – också andratidningarna – att kunna hävda sig relativt väl i konkurrensen p.g.a. sin högre hushållstäckning. Det kan givetvis inte uteslutas att vissa tidningar, som redan idag har ekonomiska problem, på grund av TV-reklamen kommer i akuta svårigheter. Men påverkan av tillkomsten av TV-reklam är sannolikt mindre än en eventuellt försämrad annonskonjunktur – eller införande av moms på dagspress. Vi menar därför att hänsynen till pressen inte motiverar fortsatt förbud mot reklam i TV och radio – inte heller i lokala sändningar.

En väg för tidningarna att minimera riskerna vid ett införande av TV-reklam är att också engagera sig i TV. Det kan vara av stort värde. Tidningarna har ett stort mediekunnande och har tillgång till en redan uppbyggd redaktion. Å andra sidan har det hävdats att det är olyckligt om samma intressen kontrollerar olika medier på samma ort. Det finns naturligtvis anledning att ha den aspekten i åtanke framöver, men vår bedömning är att riskerna är små om de vidgade etableringsmöjligheter vi arbetar för kommer till stånd. Vi tror att fördelarna med ett tidningsengagemang i lokal-TV överväger de eventuella nackdelarna.

Våra förslag

Släpp fram minst en ny, fristående TV-kanal omedelbart!

De två outnyttjade markbundna kanaler som Sverige enligt internationella överenskommelser har tillgång till, bör av staten erbjudas en intressent som står fri från staten och Sveriges Radio. Reklam eller annan finansiering bör tillåtas. Det kan diskuteras om de båda kanalerna ska bjudas ut samtidigt eller med någon tidsförskjutning. I någon mån blir det naturligtvis beroende av hur många seriösa intressenter som anmäler sig när beslut om sändnings-

rätten ska fattas. En tänkbar möjlighet vore att den andra kanalen öppnades för regionala TV-sändningar.

Under ännu några år kommer dessa tillkommande marksända kanaler att vara av större intresse än satellit- och kabelsändningarna eftersom de når en större andel av befolkningen. Det gör också att staten har möjlighet – och enligt vår mening också anledning – att ställa större krav på den eller de tillkommande markkanalerna, än staten gör på satellit- och kabelsändningar. Kraven bör vara dels att en viss andel av programmen är producerade i Sverige, dels att programutbudet tillgodoser ett brett spektrum av smakriktningar och intressen och erbjuder både ”breda” program och program som riktar sig till mera begränsade mottagargrupper.

De som får chans att sända reklam över de markbundna näten kan göra en god affär. Det ter sig därför rimligt att de som ges koncession betalar för det. Ju bättre program bolagen tror sig komma att göra, desto högre kan reklamintäkten beräknas bli. Statens intäkter kan tillföras en särskild fond och användas för att främja kulturellt skapande.

Riksdagen bör specificera vilka krav på svenskproducerade program och program för smala grupper som bör gälla den eller de tillkommande kanalerna. Därefter bör ett anbudsförfarande komma till stånd.

Det innebär att regeringen snarast möjligt efter ett riksdagsbeslut offentliggör att företag eller organisationer som vill disponera hela eller delar av den (de) tillkommande kanalen (-erna) får inkomma med anbud senast ett visst datum.

Staten bör sedan sluta avtal med den eller de intressenter som dels bedöms kunna uppfylla villkoren, dels lämnar det för staten ekonomiskt mest fördelaktiga anbudet. Avtalet som ger koncession på sändningsrätten bör vara tidsbegränsat till förslagsvis sex år, bör innehålla skadeståndsklausuler och bör kunna sägas upp vid grövre avtalsbrott. Om tvist uppkommer ska denna prövas av allmän domstol. Om tvisten är av yttrandefrihetskaraktär ska juryförfarande användas.

Det ligger enligt vår mening ett stort problem i utdelandet av koncessionen. När Sverige äntligen ska få en TV-kanal som står fri från staten blir det ändå staten som pekar ut vilka som ska få disponera kanalen. Lyckligtvis är problemet sannolikt av övergående karaktär. Redan i slutet av 90-talet kan satellit- och kabelkanalerna ha en sådan hushållstäckning att de i betydelse kan jämföras med de markbundna kanalerna. Därmed skulle det i praktiken existera fri etableringsrätt på TV-området.

Vi ser inte något alternativ till att staten – i praktiken regeringen – fattar beslutet om koncession. Det måste emellertid fattas under största möjliga öppenhet och utan hemliga underhandsuppgörelser. De olika intressenternas förutsättningar för att uppfylla kvalitetskraven och deras villighet att betala för sändningsrätten bör vara avgörande vid beslutet.

Beslutet bör komma snabbt. Riksdagsbeslut bör fattas under våren, för att sändningarna skall kunna komma igång så snart som möjligt.

Slå vakt om Sveriges Radio som public service-företag

Sveriges Radio bör finnas kvar och även i framtiden vara ett licensfinansierat public service-företag. Det ska spela en central roll som förmedlare av god

underhållning och kultur, information och utbildning. Reklam ska inte förekomma i vare sig TV- eller radiosändningarna. Krav ska liksom hittills ställas på största möjliga yttrandefrihet, mångfald, bredd och kvalitet.

En viktig motivering till att slå vakt om Sveriges Radio i en situation då radio- och TV-monopolet upphävs är att det sannolikt finns programbehov som inte tillgodoses på marknadens villkor. Likaledes är det naturligt att tänka sig en annan finansiering av bolaget än reklam. Det vore direkt olampigt att blanda reklam- och licensfinansiering.

Sveriges Radio är och kommer med största sannolikhet att förbli vår största kulturinstitution. Även om tittar- och lyssnarsiffrorna för vissa program är relativt sett små när också de många i absoluta tal. Så när t.ex. en konsert med seriös musik som i publikundersökningen registreras för blygsamma "1 %" lika många lyssnare som rymts i ättio fullsatta konserterhus!

För framtiden bör de principer som ska tillämpas vid fördelning av begränsat eterutrymme slås fast i grundlag. Den uppgiften bör tas in i det pågående arbetet med en yttrandefrihetsgrundlag.

Frihet i kablarna – upphäv reklamförbudet

Europarådskonventionens bestämmelser borde kunna tillämpas även för de kabelsändningar som produceras och distribueras enbart här i landet. Övriga begränsningar i rätten att sända och återutsända i kabel måste slopas. Det gäller reklamförbudet, men också en del andra förbud som finns i kabellagen. De s.k. "must-carry"-bestämmelserna, som bl.a. reglerar att kabeloperatörerna är skyldiga att distribuera Sveriges Radios program i kablarna, bör däremot vara kvar.

De återstående hindren för satellit- och kabel-TV måste upphävas samtidigt som beslut fattas om en tredje TV-kanal.

Hur absurda delar av den nuvarande kabellagen är visar det som nyligen hänt i Västerås. De hushåll som har tillgång till kabelsändningar kan ta emot både den lokala kabelkanalen, VästeråsVision, och reklamfinansierade satellitkanaler. Nämnden stoppade den lokala kanalen men har hittills inte ingripit mot de internationella kanalerna.

Kabelnämnden i dess nuvarande funktion är överflödig.

Frihet även i ljudradion

De delar av FM-bandet som inte disponeras av Sveriges Radio och narradion bör släppas fria. I den mån trängsel uppstår i etern bör detta regleras genom avgifter för sändningstillstånd.

Närradion bör även i framtiden vara förbehållen föreningslivet. Ett stort antal av de regler som nu gäller närradion bör kunna försvinna. Reklam bör inte förekomma och fördelning av sändningsrätten bör ske genom föreningarna själva.

Salj Tele-X

Tele-X finns i rymden sedan i våras. Den har en beräknad livslängd på åtta år. Hela satellitprojektet har kostat 1 250 miljoner kronor i 1982 års penningvärde. Sverige har två kanaler och Norge en. Normannen använder sin till

att distribuera norsk TV till kabelTV-nät, bl.a. på Jan Mayen. Sverige använder inte sina kanaler.

Rätten till de svenska kanalerna bör omedelbart säljas. När TV-monopolet och TV-reklamförbudet upphävs kan Sveriges Radio få köpa en kanal för betal-TV-ändamål.

Mot. 1989/90
K414

Ratificera Europarådskonventionen

Europarådskonventionen innehåller de grundläggande regler som bör gälla alla etersändningar. Sverige bör utnyttja de möjligheter som konventionen ger att införa ett totalt förbud mot alkoholreklam. Sverige bör snarast möjligt ratificera konventionen.

Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen hos regeringen begär förslag om koncession för ett från Sveriges Radio fristående företag att utnyttja marksändare för en tredje TV-kanal som får finansieras med reklam.

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om vikten av att slå vakt om Sveriges Radio som ett licensfinansierat public service-företag med uppgifter och förpliktelser av den art som stipuleras i de nuvarande avtalen.¹⁾

2. att riksdagen hos regeringen begär förslag om en friare sändningsrätt i kabelnät och om kabelnämnden i enlighet med vad i motionen anförts,

3. att riksdagen hos regeringen begär förslag om ökad frihet i ljudradion i enlighet med vad som anförts i motionen,

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ett snabbt ställningstagande till utnyttjandet av Tele-X.²⁾

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en snabb ratificering av Europarådskonventionen om gränsöverskridande television.

Stockholm den 23 januari 1990

Mot. 1989/90
K414

Bengt Westerberg (fp)

Ingemar Eliasson (fp)

Charlotte Branting (fp)

Birgit Friggebo (fp)

Elver Jonsson (fp)

Daniel Tarschys (fp)

Jan-Erik Wikström (fp)

Kerstin Ekman (fp)

Karl-Göran Biörsmark (fp)

Sigge Godin (fp)

Ingela Mårtensson (fp)

Anne Wibble (fp)

¹ 1989/90:Kr287

² 1989/90:N256